

Rookpluimen

Bulletin van de Stichting Fabrieksschoorstenen (STIF) 6^e Jrg. nr. 12, november 2003

Vriezenveen

Langs het Overijssels Kanaal in Vriezenveen staat de schoorsteen van de voormalige textielfabriek van Jansen en Tilanus. Het fabriekscapex van het textielconcern, bekend van ondergoed, heeft al jaren een andere bestemming in de vorm van een zeer grote meubeltoonzaal.

De schoorsteen is een buitengewoon fraai versierde schoorsteen. Deze pijp is één van de topstukken van schoorsteenbouw in Nederland. Dit komt doordat deze gebouwd is van gele radiaalsteen met rode versiering, die deels verspringend is aangebracht. De versiering bestaat uit een soort omgekeerde guirlande in rode steen, die in het verleden ook aan de bovenzijde in spiegelbeeld was aangebracht. Helaas zijn de bovenste 6 meter in de jaren '80 gesloopt. Op de schoorsteen is nog de geschilde

derde tekst Jansen en Tilanus zichtbaar.

Deze schoorsteen is uiterst belangrijk voor de kunst van het schoorsteenbouwen in Nederland, hoewel de pijp vermoedelijk door een Duits bedrijf is gebouwd. Het bestuur van STIF heeft vanaf de oprichting met zorg naar de staat van onderhoud gekeken. Onze voorzitter kent de schoorsteen reeds vanaf 1984. Sinds die tijd is er eigenlijk niets aan onderhoud gedaan. Er zitten grote scheuren in het metselwerk.

Er zijn in het verleden al een aantal keren in verschillende hoedanigheden contacten gelegd met de eigenaar en met de Gemeente Vriezenveen over herstel. De eerste keer verliep dit via het G.I.A.G (Genootschap voor Industrieel Archeologisch Geïnteresseerden).

Onder leiding van deze vereniging is er contact gelegd tussen de Historische kring van Vriezenveen en een ambtenaar van de Gemeente. De tijd was niet rijp voor een vorm van herstel, sloop was eerder aan de orde. De pijp en de gebouwen hadden geen beschermde status. Het meubelbedrijf was nog niet zo groot in omvang als nu. In die jaren zijn ook de gebouwen gedeeltelijk voorzien van stalen profielplaten, een voor die tijd heel gewone afwerking van de buitengevel.

Enkele jaren na de oprichting van STIF is een bestuursdelegatie op bezoek geweest om nadere contacten te leggen echter nog zonder resultaat. STIF heeft met een zware delegatie in mei 2003 nog eens met een

officieel bezoek aan de burgemeester van Vriezenveen het belang van de schoorsteen onderstreept. Kort voor dit bezoek liepen er meerdere lijnen plotseling samen, de eigenaar wilde iets aan herstel gaan doen.

Alle neuzen gingen nu meer dezelfde kant op staan en in juni dit jaar heeft er een gesprek plaatsgevonden tussen de eigenaar en STIF. Toen bleek dat er een goede basis is voor een gezamenlijke actie om de schoorsteen veilig te stellen. Ook is het de bedoeling

om de verdwenen meters in de oude staat met originele kop te herstellen. Het lijkt een goede vorm van samenwerking tussen eigenaar en STIF te gaan worden. Inmiddels is er gezamenlijk een aanvraag voor de status van Rijksmonument ingediend. Ook is er een schoorsteenbouwer ingeschakeld om plannen voor herstel verder te ontwikkelen.

De gebouwen van de voormalige fabriek zijn voor een groot deel nog aanwezig, gedeeltelijk gerestaureerd of met stalen profielplaten bekleed. De bedoeling is om een belangrijk deel in oude luister te herstellen.

Het Klimijzer 2003

Ook dit jaar heeft het bestuur van STIF weer uit de inmiddels grote diversiteit aan bijzondere projecten met fabrieksschoorstenen een selectie gemaakt voor Het Klimijzer. Deze tweejaarlijkse STIF-prijs is in het leven geroepen als stimulering voor organisaties of privépersonen om schoorstenen een nieuw leven te geven. Opvallend is dat de laatste jaren steeds meer projecten met fabrieksschoorstenen van de grond komen. Vandaar dat het voor het STIF-bestuur een lastige klus is om een goede afweging te maken om tot een toekenning van Het Klimijzer te komen.

Voor Het Klimijzer 2003 is de eer te beurt gevallen aan de Stichting Johanne Veldkamp, die de oude fabrieksschoorsteen van het voormalige turfverveningsbedrijf Veldkamp in Schoonebeek heeft laten restaureren. Dit particulier initiatief is bijzonder te noemen aangezien

de schoorsteen voor het complex geen functie meer heeft. Op dit moment wordt de fabriek gebruikt als café. De stichting Johannes Veldkamp heeft na beëindiging van het familiebedrijf de taak op zich genomen om het familiekapitaal te beheren. Het behoud van een fabrieksschoorsteen heeft daarbij niet direct een eerste prioriteit. Gelukkig hebben de bestuursleden van deze Stichting oog voor hun industriële verleden en heeft men ervoor gekozen om de schoorsteen op eigen kosten te restaureren.

De prijs zal in maart 2004 worden uitgereikt. STIF zal rond deze feestelijke overhandiging een programma samenstellen, dat waarschijnlijk als thema turfwinning zal hebben. Donateurs van STIF krijgen begin 2004 een uitnodiging voor de uitreiking van Het Klimijzer toegestuurd.

TREKBANDEN

Breda

In deze rubriek wil STIF geïnteresseerden in (fabrieks)schoorstenen op de hoogte houden van lopende acties inzake beheer en behoud van schoorstenen.

Amersfoort

De onlangs opgerichte stichting voor industrieel erfgoed Amersfoort is druk in de weer inzake het behoud van twee schoorstenen op het industrieterrein in de nabijheid van het station. Behalve de schoorstenen van Rohmanhaas en Erdal zijn ook de betreffende fabrieksbebouwing interessant en behoudenswaardig. Er zal nog flink aan getrokken moeten worden wil een en ander een succesvol verloop gaan krijgen.

Ede

Het ENKA-terrein geeft op het ogenblik een trieste indruk. Een groot deel van de gebouwen staat leeg en zo her en der slaat het verval danig toe. Toch zijn er nog steeds plannen voor behoud van diverse onderdelen van dit grootschalige complex. Daarbij worden de twee pijpen, die in de vorige Rookpluimen aan de orde kwamen, nog steeds als behoudenswaardig beschouwd. De één is nu ca. 38 m (oorspronkelijk hoogte was 75 m), gebouwd in 1919 en diende voor de verbrandingsgassen van het nog bestaande ketelhuis in de carré, het oudste gedeelte van de fabriek. De tweede pijp is ca. 84 m hoog en heeft een diameter van 10 m aan de voet; deze schoorsteen dateert uit 1928 en was bestemd om de gassen af te voeren, die vrij kwamen bij het spinnen, een bijzondere functie dus. In zijn forsheid is het een bijzonder fraai en uitzonderlijk exemplaar. De pijp behoort tot één van de hoogste gemetselde schoorstenen in Nederland (zie ondertekening). STIF nam in oktober polshoogte om een rapportage van beide schoorstenen te kunnen maken en een waardestelling op te kunnen stellen. Hopelijk zal dit bijdragen tot het behoud van de schoorstenen.

Ondanks diverse inspanningen, waaraan ook STIF nadrukkelijk heeft deelgenomen, is de gele schoorsteen van wasserij De Zon uiteindelijk gesloopt. Dit betekent weer een schoorsteen gebouwd van gele radiaalstenen minder in het schoorstenenbestand van Nederland. Inmiddels is hun aantal gereduceerd tot een drietal. In het nieuwbouwplan dat op de locatie is gepland, kon de schoorsteen kennelijk geen nieuwe functie krijgen en worden ingepast in het geheel. Wel is door de bemiddeling van STIF een deel van de hoeveelheid gele radiaalstenen afgevoerd om elders bij restauraties te kunnen worden hergebruikt. Mogelijk is hier al sprake van bij de op stapel staande plannen voor restauratie van de gele schoorsteen van Jansen en Tilanus in Vnezenveen.

Helmond

De golfkartonfabrieken van Van Dam zullen verhuizen van de Kanaaldijk NW naar het bedrijventerrein Zuidoost Brabant (BZOB). Het oude fabriekscomplex met twee fabrieksschoorstenen (ca. 12 m en 25 m) zal daarna worden gesloopt om plaats te maken voor een prestigieus nieuwbouwplan 'De Groene Loper'. Dit plan voorziet in villa's en luxe appartementen. De stichtingen Industrieel Erfgoed Helmond en de Monumentenwerkgroep Helmond vinden dat beide schoorstenen als herinnering aan het rijke industriële verleden van Helmond zouden moeten worden behouden. Het zijn de laatste twee fabrieksschoorstenen in deze gemeente. Beide stichtingen gaven dit te kennen bij de behandeling van het bestemmingsplan in de vergadering van de raadscommissie. Het is nog onduidelijk wat met deze inspraak zal worden gedaan. Hopelijk zal op tijd worden ingezien dat deze schoorstenen toch een beeldbepalend element vormen uit de Helmondse geschiedenis.

TREKBANDEN

Amsterdam

Mogelijk dat het niet algemeen bekend is, maar de beurs van Berlage aan het Damrak te Amsterdam heeft ook een fabrieksschoorsteen. Deze schoorsteen is

enkele jaren na de bouw van de beurs toegevoegd om de rookgassen voor de verwarmingsinstallatie af te voeren. De schoorsteen is door Canoy-Herfens gebouwd rond 1908. Vanwege de belangrijke architectuur is destijds ook een bijzonder gevormde kop op de schoorsteen gebouwd. Tijdens de versobering van de jaren '70 van de vorige eeuw is er een tiental meters

gesloopt en met een afwijkende steen weer opgebouwd. Van de fraaie kop was niets overgebleven. Enige tijd geleden werd STIF door de restauratie-architect benaderd voor het geven van de namen van schoorsteenbouwers. Toen wij later van de firma Meijer hoorden dat hij de reparatie moest uitvoeren hebben wij gevraagd of daarbij ook aan de originele kop werd gedacht. Uit een reclamefolder van Canoy-Herfens konden wij een foto tonen met de originele kop. Daarna kwamen de plannen voor herstel in een stroomversnelling. STIF heeft meegeholpen aan een zoektocht naar een bruikbare foto met detailweergave. De foto uit het reclameboekje blijkt tot nu toe de enige nog bestaande goede afbeelding te zijn. Op grond van deze foto zijn tekeningen gemaakt om de oude kop te herbouwen. Tijdens een bezoek gedurende de bouwwerkzaamheden in oktober/november zijn enkele foto's gemaakt. Onder de hier afgebeelde foto's ook één van de herstelde kop.

Colofon

Rookpluimen is het informatiebulletin voor donateurs en sponsors van STIF en verschijnt 2 x per jaar. De Stichting Fabrieksschoorstenen (STIF) stelt zich ten doel: de bestudering en instandhouding van fabrieksschoorstenen, die tot het industrieel erfgoed gerekend kunnen worden.

Donateur kan men worden door overmaking van:

€ 15,- voor particulieren

€ 115,- voor bedrijven en organisaties

op Rabobank rek.nr. 384966144, t.n.v.
penningmeester STIF, Hardenberg.

Secretariaat: drs. J.J. Havelaar,

J. Schorerlaan 72, 2525 ZA Den Haag

Tel: 070-389 75 08

Email: kjhavelaar@hetnet.nl

Informatie: A.J. Barnard, voorzitter STIF

Oosteinde 13, 7772 CA Hardenberg

Tel: 0523-261786, fax: 0523-260867

Email: juwelier.barnard@wolmail.nl